
CONFERÈNCIA: «ANTROPOLOGIA I SOCIOLOGIA AL VOLTANT DE LA PSICOLOGIA»

A càrrec de JOAN FRANCESC MIRA I CASTERÀ

Per començar suposem: antropologia exòtica «versus» antropologia clàssica, i en definitiva va al voltant de la qüestió d'identitat poder i símbols.

Per cert que l'aspecte simbòlic, per a mi, i dins del mateix concepte de cultura des del punt de vista de l'antropologia, és cada vegada més i més important, el més interessant, i el qual crec que pot a fi de comptes i a la llarga marcar més una peculiaritat en l'enfocament de l'antropologia cultural respecte a altres ciències socials. Em fa l'efecte també que per a vosaltres com a psicòlegs tindrà un cert interès que en fa la impressió que l'univers immòbil genèric, diríem de tipus social lligat al poder i la política, no és precisament el que més solem tractar. I dit això, comencem a veure si seré capaç (cosa que dubte) de despatxar-ho en mitja hora o 35 minuts.

Ja va dir Francis Bacon... (bé, abans, quan s'estudiava Filosofia als instituts de batxiller se sabia qui era en Francis Bacon, i en allò que s'anomenaven els cursos comuns, el personal coneixia qui era el Bacon...). Fa cosa de quatre-cents anys, i és encara un fet ben cert, deia: «El símbol per la tribu té el seu fonament en la mateixa naturalesa humana i en la tribu o raça del homes», i a l'actual final de segle corre l'hàbit presumptuós d'ignorar els clàssics, i és com si no hagueren existit tots aquells d'Homer a Carles Marx, que s'han molestat a pensar raonablement i a escriure amb una certa coherència. I ara sembla que coses més velles que caminar a peu semblen novetat escandalosa, moderníssima per alguns, inacceptable per a uns altres, com per exemple que la major part dels judicis són prejudicis i sobretot quan la gent no ho sap. Resulta per tant, i encara que no era això el que es proposava mostrar sir Francis, que totes les races dels homes s'agrupen naturalment en alguna mena de tribus i que d'aquest agrupament deriva el bon ús de la raó, que no és ni de bon tros tan naturalment racionalista com volia i predicava el Baró de Bernam, un ús de prejudicis de manipulació de símbols, d'ídols, en definitiva. Per exemple, i això tampoc entrava en els càlculs de sir Francis, d'utilització de prejudicis, de símbols, d'ídols, sobre la tribu mateixa. Ídols com extensió i definició de la tribu, i per tant dels membres que la formen. Dit això com a preàmbul, pot ser innecessària una primera afirmació genèrica entre altres afirmacions genèriques (després sempre es poden discutir) a propòsit de tribus i de naturalesa humana, és a dir: la necessitat de pertanyer a un grup bàsic d'identitat és universal o, dit amb expressió no tan categòrica, la gent en aquest món (en l'altre... no sabem el que passarà) no en té prou amb respondre a la pregunta; voste qui és?, sinó que necessita poder contestar també a l'altra pregunta: voste que és? I això no en aquesta o aquella forma de societat o de cultura, sinó en totes.

Per començar, l'individu com a tal individu es dona en termes de grup, així que la idea del «Jo» és atribuïtiva i la única manera de dir jo soc és jo soc alguna cosa. Allò de «soc el que soc» sols ho podia dir Yave al Sinaí no sembla pas generalitzable, la resta del personal som més modestos, i hem de dir: jo soc «x»...

tal cosa. Soc mulsumà, japonés, sioux, militar o...; és a dir, tinc algunes característiques que els altres no tenen, compartides amb un grup del qual els altres no formen part. Ser (en aquest sentit) és definir-se, marcar límits a la pertinença, és a dir, quedar inclòs i quedar distinguit; ara bé, això és un principi indispensable d'explicació, però no és prou perquè en aquella afirmació genèrica calia botar-me algun principi de la psicologia social, ni tampoc fer referència a qualsevol classe de grup, d'identitat o definició, sinó a aquell grup bàsic d'identitat privilegiada que marca amb més identitat que els altres els límits de la pertinença, aquells límits amb els quals els altres són percebuts com a secundaris. També, vull afirmar que existeix una necessitat de pertinença no equivalent a afirmar que, tal com passa amb altres necessitats, igualment universals, aquesta necessitat és sempre satisfeta de forma pacífica, clara, permanent i plena. Ara bé, són justament els efectes de la carència d'una cosa els que demostren que la possessió d'eixa cosa és necessària, i la història, l'etnologia descriptiva i la premsa periòdica van plenes de tals símptomes de carència d'identitat; un síndrome sovint repetit fet de misèria moral, d'impotència, d'humiliació, d'alternança de ràbia cega i de muda passivitat, i de dissolució com manifestació de conflicte. Cosa que simplificant pot passar en tres tipus de situació: quan un marc de pertinença és destruït i no és eficaçment substituït per un altre, per exemple de qualsevol tribu del món, deixa de ser la cosa més important i exclusiva i ser brasileny o Alto Voltià és encara una cosa vaga. En aquests, els individus encara, ja assimilats a la nova identitat, entren en un conflicte d'identitats, ben coneguts per exemple en tota l'Àfrica. Què és més per exemple, què passa davant, la lleialtat a la tribu «X» o la lleialtat al nou estat (el Camrrun per exemple). L'administració pública, l'exèrcit, les organitzacions polítiques formen la nova identitat. Els altres, els no assimilats, romanen flotant com esdevé amb bona part dels indis sud-americans, passivament absents de tota Peruanitat o Bolivianitat possible.

L'altre cas es pot produir per carència d'identitat, quan en un mateix marc els termes i factors de la definició són d'ordre o de nivell diferent, quan la casta o, el color de la pell o la condició social o creença religiosa són més importants com a elements identificadors que la banda de naixement, la ciutadania o el grup lingüístic, posem per cas.

Fa cosa d'un segle, un esclau negre a l'Amèrica només podia dir una cosa: jo soc un esclau negre o només soc un negre o soc un esclau, ara pot dir jo soc un ciutadà americà simplement, fent una miqueta d'esforç de vegades, però, també pot dir, jo soc un americà negre o doblement jo soc negre i soc americà. Supposeu que noteu la diferència i els graus d'èmfasi, i la possibilitat sempre existent i sovint durament experimentada d'angoixa i de tensió. I per a un jueu nord-americà, per exemple, què és més, ser americà o ser jueu?; i per a molts dels seus avis polonesos o rusos segur que era més important, de fet era l'única cosa, ser jueu. Però probablement, ara per a ell és més important ser americà.

Fixeu-vos que curiosament a ningú no se li acudeix que pogués entrar en conflicte entre ser blanc i americà, o ser protestant i americà. Segurament perquè els blancs protestants van definir el ser americà. La qüestió és, o més ben dit el conflicte, és possible quan, com en aquest cas, color o religió poden demarcar amb la fidelitat i identitat diferents del que se suposa bàsic, tant si són potencialment diferent gent (per exemple el moviment de nacionalisme negre o pro-

blema de fidelitat a l'Estat d'Israel que pot anar en contra dels interessos de la política americana).

El tercer cas de carència seria quan hi ha una superposició d'àmbits de pertinença del mateix ordre efectiu o potencial. És a dir, que pot definir identitats exclusives o excloients. Per exemple identitats nacionals: tenim el cas de que una persona es planteja si és més canadenc que quebequés o per exemple: més espanyol que basc; més belga que flamenc o viceversa. El conflicte és possible, és real a nivell personal i a nivell col·lectiu. Ara bé, la gent pot viure així?, en estat d'incertesa, d'exigència per lleialtats oposades, de desintegració o de simple buidor. Efectivament, com sabeu la gent pot viure de moltes maneres encara pitjors, però no sembla que la angoixa, la fractura o trencament interior, la humiliació o la ignorància passiva siguin aspiracions polítiques dels individus o dels grups. Només en alguns casos i només a força de racionalització permanet, i no sense possible a real incomoditat, pot funcionar una pròpia adscripció a grups bàsics d'identitat. Reprenent l'exemple dels jueus: el jueu pot concientment sentir-se plenament jueu i plenament francès o americà o alemany? de vegades pot i de vegades com saveu no pot.

Bé, quan el conflicte està únicament entre ser més una cosa que una altra, no és més que això, un conflicte, que ja és molt, amb resultats de tensió, d'incertesa davant la necessitat d'optar, de jocs possibles d'una certa amenaça d'esquizofrènia visible, per exemple en molts llibres d'autors nord-americans. Però fixeu-vos que quan ser més va acompanyat de més ser, es a dir, d'una relació superior-inferior, haurien d'afegir a tot això la degradació i la misèria, perquè necessitat de pertinença és la segona necessitat de totes, vol dir necessitat de dignitat. I no és prou per exemple, ser negre, o ser esclau, o ser pària, o ser indi, o sud-americà, o ser turc o alemany; només és prou quan cadascun d'aquests grups arriben a definir-se amb orgull com a tals.

La identitat ètnica fa referència a l'orgull de ser poble en direcció afirmativa, o a la vergonya i degradació en sentit negatiu, tot menys en un sentit d'humanitat, és a dir, de dignitat i auto-respecte i estatus adequat, tot ésser humà tindrà la possibilitat de ser ignorat, menyspreat o pitjor encara, activament degradat, ofès, rebaixat i infravalorat.

La pertinença i per tant la dignitat no són cap problema quan es posseeixen de manera suficient, clara i segura. Passa el mateix amb la salut. Ara bé, un excés també pot portar a la manca de precaucions, a la prepotència i a l'avassallament. I és que l'espècie humana som així, primer es va de l'optimisme a la bondat natural, i el poble és menyspreat pel qui ho és; i el coixo o el sord és objecte de burla brutal o dissimulada. I més encara, quan el pobre vol ser igual que el ric o el coixo vol córrer com el que té bones cames. I tot passa amb els pobles d'identitat prepotent respecte als altres. La força d'expansió, la posició supra-dominant i per tant d'imposició de les seves marques d'identitat sobre unes altres, per conduir a una visió negativa de la identitat pròpia, identitat que queda com summergida, subordinada, i la pèrdua de valor d'aquesta, com a forma d'identitat i poc a poc pot produir una tendència a assumir la identitat dominadora com a pròpia, tot adoptant les marques d'identitat dominant com a superiors a les pròpies.

Així en el fons o no tant al fons, hi ha qui arriba a pensar, per exemple, que ser valencià és no res, és poca cosa, i la cosa realment important és ser espanyol. O bé, per exemple, pensar que el valencià és mort, és bast, és inútil, però

com que ja tenim el castellà no cal patir i d'això tampoc cal fer un problema important. I, si, hi ha uns pocs que ho diuem expressament, molts més que ho pensen secretament, i moltíssims de dalt i baix del poder, que actuen de fet exactament com si ho pensarem.

Un jueu de Tunísia digué que el rebuig de si i l'amor dels altres són comuns a tot candidat a l'assimilació. Bé, és el vell tema de l'auto-odi...

